

Йордан Йовков

На Игликина поляна

На Игликина поляна,
на хайдушкото сборище...

Народна песен

Чудно лице имаше Крайналията: около очите му се диплеха гъсти бръчки, сякаш се смееше, а пък веждите му все си оставаха навъсени и една сърдита черта се връзваше дълбоко в челото му. Цялата му глава, едра, с побеляла коса, с настръхнали, също тъй побелели мустаци, приличаше на главата на лъв и усмивката около очите му можеше само да измами човека. Но сега, след като пи от зелената паница – а той често посягаше към нея, – Крайналията наистина се развесели и каза:

– Да носиш много здраве, Стоене, на Цонка, на войводата. Много здраве ти праща, кажи, дядо Димитър Крайналията. Той ме знае. И да ви пази добре. Войводата не е войвода, ако не знае да пази момчетата си. Куршуми можеш да си излееш, колкото искаш, ама хора не. Да ви пази добре. Където и да иде, пусия ли ще вземе, баскън ли ще прави – гората да бъде зад гърба му. И да си знае добре ятаците и всекиму да не вярва, а на жена – сакън! Ти мене слушай. Хайдутин заспи ли на женски skut, още на другия ден ще видиш главата му на кол побита...

– Хубав ум даваш на момчето – обади се старата. – Я по-добре му кажи да си се прибере у дома си и да си гледа работата. Хайдутин майка не храни.

– Ти да мълчиш! – сопна се Крайналията и като смигна на момъка, седнал насреща му, продължи:

– Ако пък, не дай боже, се случи да те ударят, ще направиш, както ти казах: стрий барут на ръката си, размажи го с плонка и тури го на раната. А после – зехтин и калъч-оту. Таз билка е най-добър лек. Нали сам видя с каква рана дойде тук, а само за десетина деня премина – зарасна като на куче.

При тия думи Крайналията замълча и се замисли, замисли се и младият. И двамата си спомниха едно и също нещо.

Една есенна вечер беше, на двора у Крайналията залаха кучетата, някой повика. Стар хайдутин, Крайналията грабна пушката, отвори вратата и попита кой е. Вън беше тъмно, валеше дъжд, но на светлината, която нахлу през отворената врата, той видя един човек, загулген с ямурлук.

– Кой е? – попита Крайналията и кондакът на пушката му тракна два пъти.

– Аз съм, чичо. Не ме ли познаваш? Роднина сме...

Сред пръските на дъжда се усмихваше млад момък, снажен, широкоплещест, с изпечено и здраво лице, каквото може да има човек, който е живял на открито. Крайналията видя как изпод ямурлука му лъснаха пищови, а едната му ръка беше превързана и кърпата беше кървава.

Опитно око имаше Крайналията, разбра какъв гостенин му е дошел, на кара го да влезе по-скоро вътре и заключи вратата.

Когато момъкът се изправи пред огъня, хвърли ямурлука си и се усмихна също тъй, както беше се усмихвал във, едвам тогава Крайналията позна чертите на своя род и разбра, че е Стоян, братовият му син. Чувал беше, че се бил метнал на него и станал хайдутин. Другото той научи от него самия: заваляло дъжд, хайдутите свили байрака и слезли да дирят подслон за през зимата. Из пътя връхлетели на билюкбашии и него го ранили. Цяла нощ се лутал из дъжда докато намери селото и къщата на чича си.

Сега и двамата, и старият и младият, си спомняха това и се усмихваха. Старият беше доволен, че от неговия корен е израснал такъв ластар, а младият прекарваше през ума си леката и безгрижна зима, прекарана у чича си. За едно нещо само му беше мъчно: често пъти, когато Крайналията му разказваше за хайдутлука си, обичаше да му показва, за да се похвали, оръжието си. А имаше чудо пищови, тежък кулаклия нож, хубава пушка. Паднало беше на сърцето му това хайдушко труфило и неведнъж беше го искал от чича си. Защо му е на него – стар е. Но Крайналията беше непреклонен и не даваше дума да се издума за такова нещо. Сега той беше весел и момъкът помисли, че ако се опита пак, може би ще успее да го склони.

– Чичо – започна Стоян и въпреки юнашкия си вид и широките си плещи, срамежливо някак се усмихваше, – чичо, сполай ти за доброто, що ми направи. Прибра ме, гледа ме цяла зима, туй аз няма да го забравя. Да даде господ да се видим пак, ще гледам да ти се отплатя. Чичо... таквоз... аз пак ще ти се помоля...

– Какво, какво? За пищовите ли? За пушката ли? Я да мълчиш. Не може. Жена, кон и пушка назаем не се дават. Ти за какъв ме имаш мене – пламна изведнъж Крайналията и издигна гласа си, – да си дам силияха, да се посрамя! Мълчи, мълчи, да не ме разсърдиш, че чудо ще направя...

– Че пък дай му ги – обади се старата, – за какво ти са вече?

Крайналията се позамисли, усмихна се някак горчиво и каза:

– Добре, да му ги дам пък... Почакайте, аз сега ще дойда.

Той мина в другата стая, бави се там доста дълго време и току се появи на вратата. И старата, и младият момък го погледнаха смаяни: тежки сърмалии дрехи светеха на него, на пояса му поглеждаха главите на пищови, в ръката си държеше пушка и се подпираше на нея. Крайналията като че беше се подмладил, крачеше широко, повъртваше се на

петите си и силно размяташе увисналите си джепкени.

– Леле, горо, майко мила! – провикна се той. – Де са старите войводи, де са старите юнаци!

Той се спря сред стаята, изгледа Стояна тъй навъсено, че очите му се скриха зад веждите, и каза:

– И ти искаш да ти дам силияха си? Ти, хлапе вчерашно... Не, трябва ми той на мене. И защо стоя аз тука? Да храня кокошките и прасето ли? Да събирам бълхите по козеците ли? Слушай, Стоене – заговори той по-меко, но решително, – утре тръгвам с тебе. Ще дойда и аз на Игликина поляна.

Старата се извърна и го загледа слисана:

– Човече, ти луд ли си, или ще полудееш!

– Ст! Приказки не ща, ти ми знаеш табихетя. Не съм луд аз, зная какво правя. Дето ще дрънкаш, по-добре е да станеш и да туриш хляб в торбата, и в павурчето ракия да налееш. Утре пропеят ли петли, тръгваме.

И тъй като Стоян продължаваше да се усмихва, като че не вярваше на думите му, Крайналията го погледна право в очите и каза:

– Какво ме гледаш? Ще дойда. Трябва да дойда!

Събудиха се у него старите хайдушки привычки, искаше да реди, да заповяда. И не можеше да се излезе наглава с него, трябваше да се прави туй, което той искаше. Старата, след като се беше лутала насам-ната-тък из къщи, смълчана и натъжена, прибра се и си легна. Легна си и Стоян. Само Крайналията остана буден и без да снесе нещо от оръжието си, полегна до огъня, подпря глава на ръка и тъй позадряма. Когато късно през нощта Стоян се събуди, видя го на същото място.

– Рано е още – каза му Крайналията, – можеше да поспиш още, но щом си се събудил, ставай!

Стоян не мислеше вече, че Крайналията се шегува, нито пък старата се опита да го раздума. Приготвиха се набързо и тръгнаха. Чак на вратата, на Крайналията като че му стана мъчно за старата и той й рече:

– Де, де! Не се лигави, не подсмърчай! Аз няма да остана там, не бой се. Ще видя момчетата, ще постоя два-три деня и ще си дойда. Хайде, сбогом!

И те потънаха в мрака. Докато беше тъмно, вървяха, без да си приказват, и гледаха само да не изгубят пътя и да не ги види някой. Нямахте и кой да ги види, тъй като къщата на Крайналията беше на баира до кориите, по-близо до гората, отколкото до селото.

Бяха се изкачили на билото на планината и вървяха на запад.

Започна да се развиделява. Изведнъж над главите им от единия край на небето до другия като че преминаха запалени стрели и върховете насреща пламнаха червено. Изгръвяше слънце. Из долищата плувна мъгла като дим, по тревата заблестя роса. Планината разкриваше от двете им страни безкрайната си върволица от върхове, урви, сипеи и гори, а изостреният гръб на билото, по което вървяха, беше издигнат в самото небе, наравно с белите облаци. И нищо друго не виждаха, освен някоя подпалшена сърна или някой орел, изпънал криле над дивите пропасти. Насреща им духаше лек вятър, изпълнен с дъх на билки.

Крайналията изведнъж се оживи, очите му светнаха. Пак се усети старецът цар на планините, какъвто беше в младините си. Поспирваше се, облягаше се на пушката си и гледаше наляво, гледаше надясно: навсякъде виждаше познати места. И приказваше без умора, без прекъсване. Стоян, който все още пазеше на лицето си тънката си, малко подигравателна усмивка, гледаше стареца и се чудеше отгде се взе у него тая сила.

По едно време пътят им напусна билото на планината и тръгна из един дол. Хайдушко вървище беше едно време това място. Из дола не течеше вода, а от двете страни на пътя се разстилаха зелени поляни, над които разпушаха клоните си стари буки. Дънерите им бяха гладки, сиви като старо сребро, и по тях бяха издълбани различни слова и знаци. Това хайдушко писмо четеше Крайналията и макар тия знаци да бяха остарели, зараснали и заличени, той ги разбираше лесно, като че четеше по книга.

– Ей тук, под това дърво – говореше той, като гледаше надрасканиите по кората му като на рабош черти и резки, – тук Вълчан войвода уби Ешреф бея, сливения билюкбашия. Грозен арнаутич беше това куче, проплакало беше мало и голямо от него.

При друго дърво Крайналията пак се спря:

– Тук Добри и дружината му си делиха царската хазна, обрало я бяха в боаза. По десет феса алтъни им се паднаха. Ей тук, на това място. Сам Добри е дълбал тия букви с ножа си.

А малко по-нататък:

– Тук стана нещо лошо. Убиха Величка от Жеруна. Връщал се от карнобашкия панаир, преоблякъл се като турчин и турско амане заплал. Чак когато гръмнали и когато го чули да извика: „Майко, убиха ме!“ – хайдутите разбрали, че сбъркали. Един на майка беше. Когато го погребваха, сам Кичюк Стефан, войводата, слезе в Жеруна, запали свещ в черква, целуна ръка на майка му и поиска прошка.

И при други дървета се спира Крайналията, и други хайдушки истории разказва. По едно време той махна с ръка и каза:

– Остави, тя край няма! На друго място ще те заведе аз и там ще видиш какво стана. То беше, каквото беше. Всичко друго е вятър!

От тая минута Крайналията като че изведнъж се промени. Замлъкна и повече не продума. Издръжлив досега, силите му го напуснаха, започна да се поспирва – започна по-тежко да си поема дъх. И все пак изглеждаше, че не пътят му тежи, а нещо друго го занимава, гледаше унесено пред себе си и очите му горяха.

Колкото повече приближаваха до Игликина поляна, толкоз Стоян по се замисляше за другарите си, изпреварваше напред, после се поспирваше или се повръщаше назад, за да го настигне старецът. Той вече не криеше усмивката си и Крайналията разбираше какво мисли, но вместо да избухне, по навика си, сам признаваше слабостта си.

– Остарял съм, момче! – викаше той. – Не държат краката вече!

Отсега нататък те често се спираха да си почиват. Храниха се на едно място, пийнаха по малко ракия от павурчето и пак продължиха пътя си. Крайналията беше все тъй мълчалив. Само веднъж той се обади и каза:

– Ей оттук по-направо ще излезем на Игликина поляна. Ще минем край онуй дърво, дето ти казах. Там ще спрем, веднъж само да стигнем. Ще видиш ти какво се случи там едно време.

Изглеждаше, че през всичкото време той не беше мислил за нищо друго, освен за това. Не вървяха много из пътя, по който бяха тръгнали, и пред тях се показва Игликина поляна. Тя беше широка поляна, която постепенно се спущаше надолу, равна и заградена от всички страни с гора. Нищо нямаше по нея, освен тук-там по някой глог и зелена трева, изпъстрена с жълта иглика. Като че по цялата поляна бяха разхвърляни жълтици. Но само Стоян гледаше нататък. Крайналията не погледна към поляната, не се зарадва на игликите. Той беше се спрял под един стар бук и четеше знаците, които бяха начертани на кората му – отколешни знаци, почернели, набъбнали и зараснали като ръбеца на стара рана.

– Ей туй е дървото – каза Крайналията. – Седни сега и слушай.

Сам Крайналията седна до дънера, облегна се на него и като си почина, започна:

– Хей, момче, ти си млад и може да не знаеш, ама едно време в Же-руна имаше един богат чорбаджия, Божил кехая. Имаше той дъщеря Курта – каква мома беше тя! Полудя старо и младо подир нея. Баща ѝ не зная за кого я тъкмеше, не я даваше. Поиска я някой, той го нахока,

изпди ги и от срам, от мъка момъкът забегне и хване гората. Днес един, утре други, докато се изредиха петима души. Последният бях аз.

Събрахме се всички наедно – дружина хайдути. Знаехме какво е на сърцето ни и си мълчахме. Чухме, че Курта се жени. От нас петимата четиримата бяха кавалджии и щом чухме, че Курта се жени, надухме кавалите. Сватбата се захвана на две места: у Божил кехая свиреха гайди, тук, в усоите, свиреха кавали...

Три дни свиреха кавалите. На четвъртия ден Гълъб, войводата, рече: „Тъй не може. Ще иде някой и ще доведе Курта. Защо да се лъжем? Нека тя сама каже кого от нас иска. Когато поиска, негова ще бъде. Кой ще иде?“

Отидох аз, Стоене. Как я грабнах, как я водих за ръка, докато можеше да върви, как я носих като дете, когато вече падна и се умори – това няма да ти разправам. Донесох я и я сложих тук, при туй дърво. Хайдутите бяха наклали голям огън. Светнаха алтъните на Курта и черните й коси, засмя се тя – кой можеше да й се нагледа! Като ягне стоеше тя между нас, а ний се гледахме като вълци, готови да се направим на късове. Но клетва бяхме дали да оставим Курта да отсъди. „Кого искаш, кажи! – каза войводата. – Негова ще бъдеш!“ Наляха се със сълзи очите на момичето, либила беше и петимата. Но другите бяха по-напред, време се беше минало и тя ги беше позабравила. На всички тя каза: „Не!“ И както седеше до мене, каза: „Димитра искам!“ – и тури ръка на рамото ми.

Наведоха глави хайдутите и си отидоха един по един. Последен тръгна Гълъб, войводата. „Халал да ти е, Димитре!“ – рече и видях как стисна зъби. Влезе той в гората и след малко пукна пушка. Хвана се Курта за сърцето и падна. Скочих аз, втора пушка пукна, притъмня ми и не усетих вече нищо...

Оздравя ми раната, оживях. Но тя умря ей на това място, дето седя. Тук умря Курта...

Стоян не усети, че Крайналията беше свършил, и си остана замислен и загледан пред себе си. Когато след малко той се обърна и погледна към Крайналията, видя го, че беше се облегал на дънера на бука, отметнал глава назад и притворил очи. Лицето му беше бяло като вар, ръцете си беше скръстил на гърдите като човек, който умира.

– Чичо, ти се поумори май – рече момъкът.

Крайналията не отговори и не отвори очи. По челото му бяха се набъртали ситни капчици пот.

– Чичо, лошо ли ти е? – извика уплашен момъкът и се наведе над

него.

– Нищо не ми е – обади се Крайналията и едва поотвори очи. – Студено ми е. Метни ямурлука на гърба ми. Ха тъй. Сега вече – и когато говореше това, бръчките около очите му се усмигнаха, – сега, Стоене, ще имаш туй, що ми искаше. Като умра, сияяха ми твой да е...

– Чичо, защо приказваш тъй – обиди се момъкът. – Какво ти е?

– Нищо не ми е, момче, нищо не ми е. Дойде ми часа и това си е. Добре че се случи тук... дето умря... Курта...

Гласът му отслабваше и сякаш идеше отдалеч. И пак притвори очи. Тогава младият момък, макар че не беше от страхливите, но като видя, че при него умира човек, без да може да му помогне, уплаши се и се обърка. Поиска да повика някого, затече се надолу, пак се повърна. Изведнъж видя няколко души, които се мярнаха по една пътека и се закриха в гората. Стоян позна кои са, тури пръст в устата си и изсвири. След малко също такова остро изсвирване дойде откъм гората. На поляната се показаха петима души и бързо крачеха насам. Стоян се затече към тях и ги посрещна.

Когато те дойдоха при дървото, оня, който вървеше най-напред и който беше войводата, пристъпи до Крайналията, погледна го в лицето отблизо, после хвана ръката му, потърси пулса му и каза:

– Бог да го прости. Издъхнал.

Хайдутите снеха големите си калпаци и се прекръстиха. Стоян усети очите си да влажнеят. Мръкваше се. Поляната тъмнееше и безбройните жълти иглики леко се полюляваха като запалени свещи.

КРАЙ

Източник: Словото
Набиране: Гургана Мечкова или Мартин Митов

Публикация

Йордан Йовков, „Събрани съчинения в шест тома“, Том втори; „Български писател“,
С. 1976. Под общата редакцията на Симеон Султанов.

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/7894>]